

SHOW CASE: PROSTOR SCENSKOG DIZAJNA

(prateći program Jugoslovenskog pozorišnog festivala „Bez prevoda“)

Tatjana Dadić Dinulović, autor projekta

Scenski dizajn kao oblast umetničkih i kustoskih praksi

Pojam scenskog dizajna označava oblast profesionalnog, umetničkog, kustoskog, teorijsko-kritičkog i ideološkog delovanja koja je nastala proširenjem pojma i oblasti scenografije. Uveden je u srpski jezik da označi objedinjeni proces promišljanja, kreiranja i realizacije scenske slike u najširem smislu te reči, odnosno, stvaranje kompleksnog, sintezijskog okruženja, fizičkog i metaforičkog, u kome scenska slika može da bude i građena i mišljena, a koje se prostire daleko šire od samog prostora pozorišta.

Kao polje profesionalnog delovanja u pozorištu, scenski dizajn obuhvata različite oblasti scenskog stvaralaštva - artikulaciju fizičkog prostora za igru i dizajn dekora, kostima, zvuka i svetla - objedinjenih u procesu nastanka pozorišne predstave. Kao kompleksna umetnička i kustoska disciplina, scenski dizajn pripada interdisciplinarnom polju ukrštanja pozorišta, arhitekture, vizuelne umetnosti, performansa, instalacija, *site-specific* projekata, teksta, novih medija i izlaganja, ali i interdisciplinarnosti po sebi. Tako je osvajanjem prostora „između“ uspostavljen otvoreni model umetničkog istraživanja i delovanja, pa ovakvu vrstu proširenja možemo smatrati suštinskim pokretačem velikog broja umetničkih i kustoskih praksi. Potreba za „belom kockom“, idealnim izlagačkim prostorom, ili „crnom kutijom“, idealnim izvođačkim prostorom, ključno je dovedena u pitanje, otvorivši mogućnost za nastanak hibridnog okruženja u kome pripadništvo nekoj disciplini, osim možda u ideološkom smislu, nije više najvažnija tema. Kao rezultat ovog procesa, scenski dizajn bi, van prostora pozorišta, mogao biti definisan ne samo kao „proširena scenografija“ već kao posebna umetnost. Umetničko delo u oblasti scenskog dizajna može nastati u

svakom stvaralačkom procesu koji podrazumeva scenski način mišljenja i upotrebu scenskih sredstava, a koji za cilj ima realizaciju scenskog događaja.

Prostori scenskog dizajna

Program „*Showcase*: prostor scenskog dizajna“ predstavlja izbor različitih umetničkih i kustoskih praksi u oblasti scenskog dizajna. Prvi kriterijum ovog izbora bio je lični doživljaj izvedenog dela, a zatim i raznovrsnost ishoda, umetničkih formi i sredstava, različitost ambijenata u kojima su radovi izvedeni, vrste publike i javnosti kojima se radovi obraćaju, specifičnosti načina njihovog nastanka i raznovrsnost upotrebe medijskih linija. Takođe, važno je reći i da je reč o umetnicima potpuno različitih profila – u odnosu na formalno obrazovanje, sredstva izražavanja i oblast delovanja, ili svesnom ili sličajnom opredeljenju za scenski dizajn kao način mišljenja.

Postoji nekoliko razloga zbog kojih je Jugoslovenski pozorišni festival „Bez prevoda“ prirodni okvir za ovakav kustosko-umetnički projekat. Prvi se odnosi na činjenicu da pozorišni festivali, najčešće, jestu mesto za „izlaganje“ i vrednovanje scenografskog i kostimografskog rada. Takođe, nešto ređe, i komponovane muzike ili izbora scenske muzike, ali gotovo nikada dizajna zvuka, svetla i drugih disciplina koje predstavljaju neki od oblika scenskog dizajna u pozorištu. U tom kontekstu program *Showcase* ima zadatak da naglasi potrebu za prepoznavanjem i artikulacijom komponenti koje čine scensku sliku – vizuelnih, auditivnih i svih drugih koji se obraćaju nekom čulu ili svim čulima istovremeno. Naravno, ovde je važno setiti se Bijenala scenskog dizajna, najznačajnije i najmasovnije manifestacije posvećene dizajnu i tehničkoj produkciji u scenskoj umetnosti u ovom delu Evrope, u čijem nazivu se prvi put u našoj javnosti, profesiji i kulturi pominje sintagma scenski dizajn. Reč je o manifestaciji koja je bila posvećena različitim oblicima scenskog delovanja i u okviru koje je nastalo i prvo određenje ove oblasti, vezano, pre svega, za konvencionalno dramsko pozorište i nacionalnu produkciju, ali primenljivo i na druge forme scenskog

delovanja i oblikovanja. Drugi razlog vezan je za fizički prostor Narodnog pozorišta u Užicu, ne samo zato što je reč o jednoj od nekoliko retkih građevina u nekadašnjoj Jugoslaviji namenski nastalim za pozorište, već i zbog jedinstvene urbane pozicije koje ovaj objekat ima, i po karakteru i po značenju. Sa jedne strane, pozorište predstavlja dominantnu tačku gradskog centra, a sa druge „svečanu ložu“ iz koje se percipira monumentalna urbana pozornica - Trg partizana. Jedan od retkih, ako ne i jedini koji je savremeni urbanizam ostavio nekom od naših gradova (o čemu piše i arhitekta Slobodan Danko Selinkić), ovaj trg predstavlja prostor ogromnog scenskog potencijala, ali i scenskog značenja - u istorijskom, kulturološkom, ambijentalnom, pa i ideološkom smislu. I treće, umetnički i produkcijski napor da Jugoslovenski pozorišni festival sačuva svoj nominalni i kulturni značaj, a zatim i da nastavi da ga razvija, pod istim nazivom i u vremenu koje tom naporu nikako ne ide na ruku, predstavlja važnu i neuobičajenu činjenicu za kulturu Srbije, ali i srpskog društva u celini. Izbor radova u programu *Showcase* počiva neposredno na ovim problemskim temama.

Prostor i telo

Dorijan Kolundžija: „Izmeštanje“

Rad Dorijana Kolundžije „Izmeštanje“ predstavljao je Srbiju na Praškom kvadrijenalu 2011. godine, najznačajnijoj svetskoj manifestaciji u oblasti scenskog dizajna. Pokrenut je kao saradnička platforma sa idejom da istraži osnovne principe savremene umetničke produkcije i performansa. Čini ga šest malih „crnih kutija“ - fizičkih prostora koji su, u isto vreme, i okvir za virtuelni prostor hologamskog scenskog događaja, izvedenog i snimljenog u nekom drugom realnom prostoru. „Video, audio, performans *stream*, internet prisustvo i hologamska projekcija, materijali su iz koga nastaje umetničko delo“, smatraju Dorijan Kolundžija i ko-kustosi Ana Adamović i Milica Pekić. Baveći se pitanjima fizičkog prisustva i odsustva, direktnog i posredovanog doživljaja (i izvođača i publike), intimnog (izvođenja) u susretu sa spektakluranim (gledanjem), ali i posebno važnim temama izlaganja scenskog događaja van prostora izvođenja,

kao i čuvanja i arhiviranja izvedenog dela, ovaj rad predstavlja izuzetno delo scenske umetnosti u svakom od navedenih domena.

Marina Radulj: „Tijelo nikad ne laže“

Na istoj manifestaciji u Pragu Marina Radulj je prikazala umetnički projekat „Tijelo nikad ne laže“ nastao u radu sa studentima IV godine arhitekture na Arhitektonsko-građevinskom fakultetu Univerziteta u Banjaluci. U saradnji sa Monikom Ponjavić, Marina Radulj je inicirala i sprovela složen istraživački postupak u kome su studenti arhitekture, koristeći sopstvena tela, ispitivali egzistencijalni prostor, posebno istražujući relaciju između prostora i događaja. Telo je, ovde, shvaćeno i kao oruđe spektakla i kao sredstvo građenja. Istovremeno, ono je i fizički okvir unutarnjeg prostora koji je teatralan, dramatičan i sceničan na isti način kao što je to fizički prostor koji tela nastanjuju. Projekat, realizovan uporedo u javnim prostorima grada Banjaluke, medijskom prostoru fotografske i video slike, virtuelnom prostoru različitih sredstava konstrukcije kao i duhovnom prostoru pojedinca, grupe i kolektiva, zaključen je scenskiom događajem koji bi se mogao svrstati u *site-specific* projekte. Nastao je u objektu „Tereza“, izgrađenom za vojne potrebe u vreme austrougarske vlasti u Bosni i Hercegovini, koji je potom koristila nekadašnja JNA za svoje vojne potrebe, pa vojska Republike Srpske, da bi konačno bio dodeljen univerzitetu za potrebe školovanja mladih arhitekata. Ovaj prostor izuzetne ambijentalne vrednosti i snažnog scenskog potencijala već je ranije bio mesto različitih umetničkih istraživanja u okviru nastave arhitekture, ali je u okviru ovog projekta postao dramski prostor velike snage, onaj koji je Ognjenka Milićević nazvala „prostor-dramsko lice“.

Mia David: „Peep Show“

Mia David svoje prostorne konstrukte izvodi iz vlastitog unutarnjeg bića i inscenira ih uspostavljanjem mikroprostornih nivoa, onih koje bi mogli da prepoznamo kao „nivo ruke“. U svom projektu *Peer Show* ona je proizvela potpuno zatvorene svetove, smeštene u metalne kutije različitih oblika i

dimenzija. U njih, naravno, nije moguće ući, ali je moguće viriti kroz brojne otvore veličine oka koji se nalaze na stranicama kutija. Unutar kutija postavljenih u prostor nalaze se složene instalacije, prosvetljene i sačinjene od različitih artefakata, pri čemu neki od njih pripadaju najintimnijoj baštini same autorke. To su fotografije, delovi tekstova i različiti predmeti koji među sobom grade strukture, nedvosmisleno scenske i izrazito scenične. „Fizički prostor koji zauzimaju objekti-kutije metafora je naših unutrašnjih mehanizama u koje smo zarobljeni. Ovaj rad se bavi voajerstvom i ljudskom potrebom za znatiželjom“, kaže Mia David, dodajući da na taj način, „fragmenti nečije prošlosti, izlomljene slike, reči, mesta i odrazi, postaju dovoljni da u očima 'bezazlenog voajera' stvore moćnu slagalicu, obrazuju čvrste stavove, a od posmatrača načine sudiju“. Po karakteru, unutrašnje prostore kutija Mije David lako možemo da dovedemo u vezu sa prostorima Dorijana Kolundžije, uz neophodnu opasku da su ove prve nastale nekoliko godina ranije. Osim toga, Kolundžija u svoje kutije „stavlja“ druge ljude, dok Mia David u njih smešta sopstveni svet.

Tijana Đuričić: „Dve sove“

Tijana Đuričić, međutim, nije morala da konstruiše ništa. Ona se posvetila istraživanju svog primarnog egzistencijalnog prostora – vlastitog tela, ali ne tako što će taj prostor uneti u neki drugi (kao u radu Marine Radulj), već tako što će taj unutarnji prostor postati izvor nove energije – u ovom slučaju zvučne. Kao aktivni operiski pevač i umetnik posebnog senzibiliteta, oslanjajući se na kompoziciju „Dve sove“ japanskog savremenog kompozitora Hidekija Kozakure inspirisanog stihovima češkog pesnika Petra Borkoveca, Tijana Đuričić je istražila i aktivirala sve svoje stvaralačke potencijale unutar onoga što bismo mogli nazvati muzikom u najširem mogućem smislu reči. Ovde, naravno, ne možemo govoriti o scenskom dizajnu kao o procesu uspostavljanja prostora, pa ni njegove artikulacije, iako se samo izvođenje može posmatrati kao scenski čin i dopuniti odgovarajućim scenskim sredstvima, a pre svega scenskim svetlom. To se međutim, ispostavlja kao nepotrebno (a možda i nepoželjno) jer zapravo samo izvođenje u smislu proizvodnje zvučne slike u prostoru jeste zaokruženo,

autentično, i celovito umetničko delo. To delo ne samo da dodiruje oblast scenskog dizajna već predstavlja i najdirektniju paradigmu jednog od mogućih značenja ove oblasti - telo kao generator zvuka postaje, takođe, i generator prostorne slike.

Vesna Mićović: „Fotografski studio 'Užička republika'“

U radu Vesne Mićović „Fotografski studio: Užička republika“ predmet je slika, i to fotografska. Ovaj projekat, koncipiran kao foto-studio, nosi u sebi najviši mogući stepen interaktivnosti i predstavlja polu-spontani ili polu-režirani scenski događaj u kome proces nastanka fotografije (u smislu konstrukcije događaja) dolazi u istu ravan kao i proces nastanka fotografske slike (u smislu vizuelne umetnosti). Iako nije izveden u pratećem programu Jugoslovenskog pozorišnog festivala, projekat fotografskog studija ali na druge dve teme – „Karnevali“ i „Pioniri“ - mogli smo, prethodno, da vidimo u Beogradu. „Moć fotografije da prisvoji realnost ili zaustavi događaje i vreme je neodoljiva“, smatra Vesna Mićović, „bez obzira na to što je fotografija medij fikcije – budući da se vreme ne zaustavlja na način na koji to fotografija prikazuje, kao i da sve što se pojavljuje na fotografiji može da bude kreirana realnost“. Upravo na ove odlike medija ukazuje projekat Vesne Mićović čija je tema istorijski događaj – sedamdeset godina od uspostavljanje Užičke republike, prve oslobođene teritorije u Evropi u II svetskom ratu, koja je opstala sedamdeset tri dana.

Biografije

Dorijan Kolundžija (Beograd, 1976) je umetnik u oblasti primenjene grafike i novih medija. Diplomirao je primenjenu grafiku na Fakultetu primenjenih umetnosti u Beogradu, a magistrirao likovnu umetnost, dizajn i tehnologiju na *Peck School of Arts* američkog univerziteta Viskonsin u Milvokiju. Bio je umetnički direktor Beogradskog letnjeg festivala. Danas vodi studio za nove medije „Galerija 12+“ i radi kao umetnički direktor platforme za savremenu umetnost „Kiosk“. Učestvovao je na mnogobrojnim samostalnim i grupnim izložbama u Srbiji i inostranstvu. Predaje nove medije na Fakultetu za umetnost i dizajn univerziteta Megatrend u Beogradu.

Marina Radulj (Banjaluka, 1978) je arhitekta. Diplomirala je na Arhitektonsko-građevinskom fakultetu Univerziteta u Banjaluci, Bosna i Hercegovina, gdje radi kao viši asistent i arhitekt. Bila je gostujući istraživač na Školi za arhitekturu Herberger instituta za dizajn i umjetnosti, na Državnom univerzitetu u Arizoni. Doktorant je na Univerzitetu umetnosti u Beogradu, na Grupi za scenski dizajn. U svom doktorskom projektu „BA(O)SNA“ bavi se iskustvom prostora i artikulacijom narativa o konfuziji identiteta u javnim prostorima. Trenutno razvija umjetnički i istraživački projekat „Body Never Lies“ sa Monikom Ponjavić.

Mia David (Beograd, 1974) je arhitekta, vizuelni umetnik i menadžer u kulturi. Bavi se istraživanjem i oblikovanjem prostora. Diplomirala je na Arhitektonskom fakultetu u Beogradu, a magistrirala i doktorirala na Grupi za Scenski dizajn Univerziteta umetnosti u Beogradu. Autor je više izvedenih projekata iz oblasti arhitekture, dizajna, scenografije i umetnosti, kao i velikog broja novinskih tekstova. Autorske radove iz oblasti arhitekture i scenskog dizajna izlagala je u Srbiji, Crnoj Gori, Nemačkoj, Rusiji, Italiji i Češkoj, među kojima su Bijenale arhitekture u Veneciji (2004) i pozorišno Bijenale u Veneciji (2007. i 2009). Kustos je i jedan od autora predstavljanja Srbije na Praškom kvadrijenalu u oblasti arhitekture (2011). Bila je jedan od osnivača i glavni i odgovorni urednik

časopisa „Kvart“. Gostujući je predavač na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu. Direktor je Kulturnog centra Beograda.

Tijana Đuričić (Beograd, 1983) je scenski umetnik koji se služi glasom kao osnovnim sredstvom izraza. Diplomirala je Menadžment u kulturi i umetnosti i Novinarstvo na Akademiji lepih umetnosti u Beogradu, kao i Solo-pevanje na Filološko-umetničkom fakultetu u Kragujevcu. Član je Operskog studija Narodnog pozorišta u Beogradu i Udruženja muzičkih umetnika Srbije. Nastupala je u Srbiji, Italiji, Francuskoj, Nemačkoj i Japanu. Radi kao saradnik u nastavi na Akademiji lepih umetnosti u Beogradu.

Vesna Mićović (Beograd, 1965) je fotograf. Diplomirala je fotografiju na Akademiji umetnosti u Beogradu. Fotografijom se bavi kao savremenom umetničkom praksom iz pozicije umetnika, kustosa i profesora. Izlaže sopstvenu umetnost na samostalnim i grupnim izložbama. Paralelno se bavi kustoskim projektima. Njeni radovi prikazani su u Srbiji, Sloveniji i Francuskoj. Predaje fotografiju na Novoj akademiji umetnosti u Beogradu.

Tatjana Dadić-Dinulović (Beograd, 1963) je teoretičar i umetnik u oblasti scenskog dizajna. Bavi se fenomenologijom scenskih događaja, kao i relacijom umetnika, medija i prostora. Magistrirala je teoriju umetnosti i medija i scenski dizajn, a doktorirala scenski dizajn na Univerzitetu umetnosti u Beogradu. Autor je dve knjige i brojnih priloga u naučnim i stručnim časopisima, na konferencijama i stručnim skupovima. Autorske radove iz oblasti scenskog dizajna izlagala je u Srbiji, Crnoj Gori, Italiji, Češkoj i Bosni i Hercegovini, među kojima su Bijenale arhitekture u Veneciji (2004) i Kvadrijenalu u Pragu (2007). Docent je na Akademiji lepih umetnosti i Novoj akademiji umetnosti u Beogradu, i nastavnik na doktorskim studijama arhitekture i urbanizma Fakulteta tehničkih nauka u Novom Sadu.

